

crònics en el S. XIV: *és fama, iniquitat, interrogat, el femení dos parts.*

Io, V. jo Iodar, iodat, iode, iodo-, iodur, V. viola

IOGURT, del turc *yoghurt* id. □ 1.^a doc.: c. 1917
I. Carasso (Coromines, *Diaris i Records* III, 301-2).

IOL, de l'angl. *yawl* id. □ 1.^a doc.: DFa.

Ion, iònic, ionitzar, V. trànsit

IPECACUANA, pres del portuguès *ipecaquanha*, i aquest, del tupí o llengua general del Brasil. □ 1.^a doc.: Lab. 1840.

Irà, iria, formes verbals, V. anar

IRA, del ll. *ĪRA* id. □ 1.^a doc.: orígens (*Homilies* etc.).

«Frades cars, ajam caritat vera senes *ira*, senes avareta, senes urgul, senes mala cobeeza, per zo que la caritat de Déu sia espondida e ls nostres cors», *Homilies d'Organyà*, 2v15. Ha restat una constant en el vocabulari de la llengua, almenys dins un medi de llenguatge elevat: «La sospita e *ira* d'elles són incomportables, car alguna cosa no's pot fer o tractar --- ab l'amic, que --- encontinent tracten --- que aquella cosa no venga a bona perfecció ---. --- Sospita e *ira* dius que han, incomportables, --- no seria gran meravella, atès ço que ls és fet: tu saps bé que los hòmens viven ab contínua sospita e gelosia ---», BMetge (*Somni* III, IV, NCL., 114.19, 156.28).

Entre les aplicacions secundàries no en trobaríem potser cap de tan xocant com certes frases, a què s'arriba en l'ús, més afavorit en certes comarques extremes, a manera d'interjecció d'emoció indignada, en les quals se n'ha atenuat la força fins a igualar-la a un trivial exponent d'èmfasi; com en terres alacantines: «*ira*, Chimo, males coses són es coses que no se fan bé dende un principi: dempués tot són carabassinaes y no saques res en blanc», «més que una riata de mules! *Ira*, agarra un cabàs de roba --- y donan-li de mamà al manyaco, abans de que ressolle, està en el bull ---» (*Canyissaes*, pp. 8, 28, 72).

En l'ús oral del nostre Principat, en lloc de dir *ira de Déu!*, expressió ja clàssica, s'ha estès molt l'ús del ponderatiu reforçat *re-ira de Déu*, i descendint ja, de blasfèmia, al nivell de mera exclamació vulgar, *re-ira*, repetidíssim en l'ús oral, i no menys en la literatura teatral entorn del 1900 (Pous, Iglésies, Guimerà, Pitarrà, Gual etc.), i igual en el gènere costumista, tan trivial que no s'ho val de dar-ne cites. Segurament per influència de les frases exclamatives *com hi ha Déu, com hi ha món* (i de vegades també ho són *com un home, com un sol home!*), s'han usat *com una ira de Déu* i anàlegs: «tal vegada ens despreguem, *com una re-ira de Déu*, del nostre romanticisme pueril ---», Coromines («El Poble Cat.», 19-v-1911, reproduït en *Diaris i Records* II, § 3). Amb aquest caràcter, so-

vint deformat, intencionalment, per eufemisme (*ingra, iba* etc.).

DERIV.: *Irat*, ll. *ĪRĀTUS*, -A, -UM, sovint 'iracund', i no menys, en temps antic, 'a desgrat, desplaent': «a dimenge, sobretot, som fa<L>lid, seinor, d'ajuda e òmens de consel<L>: forçad e *irad*, preg<u>é a 'N G. de Peral(ajva, que los òmens m'avien tolt la un, si él i mi la orde i tolic, —qe-m leissàs morir no m'ere bel ni bo—, que él a qual gi<s>sa podie, qe-m trasqués de aquel trebal ---», doc. de la Conca de Tremp de 1242 (PPujol, *DocVgUrg.*, 8.24); també, no cal dir-ho, amb el sentit etimològic 'enfellonit': «--- has dit terrible mal de la dona que jo més am en lo món; dic-te que açò no poria pacientment tolerar; oges, doncs --- —Ladoncs ell, alçant lo bastó, ab cara molt *irada* dix: —Si d'esta matèria parlaràs pus avant, ab aquest bastó --- te daré ---», *Lo Somni* (IV, NCL., 149.28); «per què, ells, *irats* e fellons, partiren-se de Nós, e tornaren-se en Barcelona», *Crònica del Cerimoniós*; «la ressonanta mar se despacienta / --- prenent coratge / avança un altre cop la mar *irada*», Maragall (*Vistes al Mar*, O. C. I, 109).

Des dels orígens li fa concurrència *airar, airat*,¹ i fins amb força preferent quan es tracta de les formes del verb finit, en què es torna un mer síndim d'avorrir, odiar': «vós devets *airar* tot ço que Déus *airan*, «no sseria --- semblant a tu, si *ayrava* aquells qui-m turmenten», o en construcció absoluta: «Ta justícia-m fa amar, e mes colpes, *airar*», Lluïl (*Merav.*, NCL. II, 114; *Blanq.* II, 88.8; I, 179.23); 'detestar, renyir amb': «dix-nos que-s maraveylava Çaén de Nós perquè axí l'avíem *abirat*, que nostres osts e nostre poder haviem feyt venir sobre sa terra e son poder que él tenia», Jaume I (*Cròn.*, Ag., 313); «fo batejada, per què fo *ayrada* per son pare», *VidesR*, 137r2 (n. 51); on el ms. B conserva la grafia ultra-arcaica *adyrada*, traduït ll. *exosa habebatur*).

Ocasionalment també es va usar en participi actiu: «no-t saps / si-t serà leyal e amorosa / o falsària e malgraciosa / --- / si làdria o si tu amant, / si bé acullent o-ls teus *airant*, / si simpla o repetnant / ---», Eiximenis (*Dones*, cap. 31, prosificat, = *EntreDL* I, 210, v. 14); *airable* 'odiós': «àngel --- can entén alcuna cosa, mantinent la ama si és amable, o la desama si és *airable*», Lluïl (*Merav.*, NCL. I, 146; Ag. I, 124). *Airament. Airativitat*. Degué formar-se a Menorca un intensiu d'*airat* amb el prefix pejoratiu *mal-*, canviant-se després *malairat* en *maleriat* per metàtesi de la *a* interna, afavorida per una contaminació del verb *malerieir*: Camps Merc. explica com «manera enèrgica i *maleriada* de cloure una disputa», engegar l'interlocutor a «fer trons» (*Folk. Men.* I, 283).

Irós ant. «Ès molt perillosa cosa subjugació de poble que sia sotsmès a rey injuriós, *irós*, traydor», Lluïl (*Merav.*, NCL. II, 140). «Scusava-s *irosament* e menaçant ---» (*Blanq.* II, 85.9. I també es digué algun cop *ayrós* 'odiós' (gloss. de les *VidesR*). Molt més tardà el cultisme *iracund*, ll. *ĪRĀNDUS* id. [-do, Belv.] i ja c. al S. XVIII: «si ella té sogra y mostatxada, / si és *iracunda*, que afició!, MilàF (*Romllo.*, 569.42); *ira-*